

Кульбіда С.В. (2020). Про українську жестову мову. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю: «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (10-11 квітня 2020 р.) / [гол. ред. Демченко І.І.]. Умань: ВПЦ «Візаві», 2020 р. Вип. VI. С.14-17. Режим доступу <https://mail.google.com/mail>

Кульбіда С.В.,

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України

ПРО УКРАЇНСЬКУ ЖЕСТОВУ МОВУ

В одному березневому радіовиступі тернопільчанки, яка працює в міській територіальній організації УТОГ, почула інформацію про проведення курсів з вивчення української жестової мови для бажаючих опанувати цю візуальну мову. Серед іншого зауважила, що для проведення таких курсів *«відсутня інформація і ресурси для вивчення української жестової мови»*. Зважаючи на такі непоодинокі висловлення, представляємо тезово розуміння терміну, значення, внесок відомих українських вчених, рівні вивчення і впровадження української жестової мови у сучасних реаліях.

Українська жестова мова (УЖМ) – природна, розвинена, структурована, візуально-комунікативна знакова система, створена і виплекана спільнотою глухих українців впродовж декількох поколінь. УЖМ бере свій початок з зародження перших навчальних осередків для глухих на Волині (1805), Львові (1830), Одесі (1843). Тривалий час розглядалася, як примітивна, на що вказували терміни: *міміка, міміко-жестикуляторне мовлення, жестове мовлення*, яке заважає розвитку словесної мови. І сьогодні є прихильники використання застарілих і невмотивованих термінів на позначення УЖМ, які не відповідають дійсності і здобуткам сучасних наук.

Предметом гордості української жестової мови в українській сурдопедагогіці є доробок:

- Рудольфа Краєвського (1964), який дослідив характерні особливості мови жестів, систематизував поширені конфігурації, проаналізував лексику;
- Наталії Іванюшевої (1969), яка описала характерні особливості жестових одиниць за тематичними напрямками;

Кульбіда С.В. (2020). Про українську жестову мову. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю: «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (10-11 квітня 2020 р.) / [гол. ред. Демченко І.І.]. Умань: ВПЦ «Візаві», 2020 р. Вип. VI. С.14-17. Режим доступу <https://mail.google.com/mail>

- Наталії Іванюшевої, Євдокії Зуєвої (2003), які представили три частини українського тематичного відеословника жестової мови.

З 2006 р. завдяки ЦП УТОГ, Українсько-Канадському альянсу, Канадсько-Українському альянсу і за активного сприяння Президії НАПН України відкрито лабораторію жестової мови (нині – відділ навчання жестової мови) Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, де УЖМ: вивчається на рівнях методологічно-концептуальному, теоретичному і прикладному з позицій сучасної сурдопедагогіки, сурдопсихології, сурдомовознавства, лінгводидактики сурдопедагогічного напрямку з урахуванням соціокультурного, особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів.

Методологічно-концептуальний рівень за цей час збагатився концепціями: Про жестову мову в Україні (2009), Білінгвального навчання (2012), положеннями соціокультурної концепції глухоти (2008), положеннями української лінгводидактики сурдопедагогічного напрямку (2019).

Теоретичний (нормативно-правовий) рівень аргументував статус, сферу визнання, застосування не лише, як засобу спілкування (Закон про соціальну захищеність, 2006, ст. 23), а й навчання (Закон «Про освіту», 2017, ст.7), створення кабінету УЖМ і уточнює особливості ... з використанням української жестової мови, білінгвального підходу до якісного засвоєння навчального матеріалу з усіх навчальних предметів (Положення про спеціальну школу, 2019, п. 57 і п. 47); особам з порушенням слуху забезпечується право на навчання українською жестовою мовою та на вивчення української жестової мови (Закон України № 463-ІХ «Про повну загальну середню освіту» Ст. 5 (п. 8) та рівний доступ до здобуття повної загальної середньої освіти глухим забезпечується шляхом ... використання в освітньому процесі української жестової мови (Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-ІХ Ст. 9); розширив статус на міжнародному рівні з 2017 р., оскільки УЖМ

Кульбіда С.В. (2020). Про українську жестову мову. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю: «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (10-11 квітня 2020 р.) / [гол. ред. Демченко І.І.]. Умань: ВПЦ «Візаві», 2020 р. Вип. VI. С.14-17. Режим доступу <https://mail.google.com/mail>

увійшла у сім'ю жестових мов Європи і світу, виборює юридичний статус на рівні державної мови (проект Закону Про українську жестову мову, 2019).

Оновлення нормативно-правової бази є важливими з точки зору забезпечення рівних освітніх умов, створенні умов для учнів з порушеннями слуху з різними компетенціями у першій, другій мовах навчання, у підтримці поступового розвитку навичок грамотності та використання можливості зростати разом з чуючими ровесниками. Застосування білінгвального підходу до якісного засвоєння навчального матеріалу з усіх навчальних предметів (дисциплін) при ефективному викладанні має вагомий потенціал у досягненні глухими учнями поступових рівнів жестомовної комунікативної компетенції у закладах освіти різних рівнів акредитації.

Українська сурдолінгвістика (*теоретичний рівень*) систематично поповнюється аналітичними розвідками мовних рівнів УЖМ:

- компонентів кінетики (локалізацій 8, конфігурацій – 40, характер і напрям руху пальців, руки, особливості виразу обличчя),
- граматики (однини, множини, присвійності, дериваційності, ствердження – заперечення, завершеності – незавершеності та ін.),
- лексики (груп жестів за основним значенням, жестів-назв, жестів-імен, жестів-ознак, жестів-дій, жестів-чисел, синонімічних особливостей та ін.)
- синтаксису простого речення та ін.

Особливості мовних рівнів продемонстровано у сучасних жестівниках: Український жестівник для батьків (2011); Українська жестова мова. Жестівник (2012); Географічний жестівник: континенти, країни, міста (2014); Кінетичні особливості УЖМ. Частина перша <http://lib.iitta.gov.ua/707284/>; Кінетичні особливості УЖМ. Частина друга <http://lib.iitta.gov.ua/707467/>; Кінетичні особливості УЖМ. Частина третя <http://lib.iitta.gov.ua/707468/>.

Практичний рівень демонструє розробку і впровадження УЖМ як самостійної дисципліни. До 2009 року «УЖМ» вивчалася лише в одному

Кульбіда С.В. (2020). Про українську жестову мову. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю: «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (10-11 квітня 2020 р.) / [гол. ред. Демченко І.І.]. Умань: ВПЦ «Візаві», 2020 р. Вип. VI. С.14-17. Режим доступу <https://mail.google.com/mail>

закладі № 33 м. Хмельницька (Г. Воробель, 2012), а як навчальний предмет "Українську жестову мову" було введено 2009/2010 навчальному році у спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей глухих та зі зниженим слухом шляхом внесення змін до Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа) (додатки № 10, 11, 12, 13), затверджених наказом МОН від 03.11.2004 р. № 849 та Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів (II ступінь) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку» (додатки № 1, 2, 3, 5, 6, 7), затверджених наказом МОН від 26.08.2008 р. № 778. Це стало можливим на підставі проведення апробації експериментальних навчальних програм з української жестової мови протягом 2009/2010 навчального року. Зауваження і пропозиції від 26 навчальних закладів вивчалися, узагальнювалися до червня 2010 року (Н. Адамюк, С. Кульбіда, 2010) і були враховані на предмет їхнього удосконалення у навчальних програмах вже з 2010/2011 року.

У 2008 році науковцями було розроблено комплекс програм з вивчення на курсах підвищення кваліфікації вчителями початкових класів, вихователями, вчителями української мови і літератури, перекладачами первинної ланки і підвищення кваліфікації [1]. На основі цих програм здійснено перепідготовку з основ вивчення жестової мови понад 300 психолого-педагогічних працівників спеціальних закладів і перекладачів-дактилологів. У 2009 році – розроблено програму для батьків, яка пройшла апробування на базі інклюзивного закладу м. Львова № 95.

Зважаючи на представлене, практичний рівень демонструє напрацювання щодо УЖМ як самостійного предмету вивчення у спеціальних закладах освіти (Н 90, Н 91) з 2009 року з програмно-методичним забезпеченням, рівнями опанування жестомовною комунікативною компетенцією, починаючи з

Кульбіда С.В. (2020). Про українську жестову мову. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю: «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (10-11 квітня 2020 р.) / [гол. ред. Демченко І.І.]. Умань: ВПЦ «Візаві», 2020 р. Вип. VI. С.14-17. Режим доступу <https://mail.google.com/mail>

дошкілля і закінчуючи курсами підвищення кваліфікації педагогічних працівників, перекладачів), є предметом викладання в Центрі жестової мови при Культурному центрі УТОГ (м. Київ) для бажаючих, зокрема батьків глухих дітей [2].

Напрацювання про УЖМ знаходять своє вираження у посібниках («Дитина зі світу тиші» (2008), «Українська жестова мова» (2017) та ін.), підручниках («Українська жестова мова для 1 класу», «Українська мова» 2, 3,4,5 класи та ін.).

В умовах реалізації Концепції «Нової української школи» розроблено підручники «Українська мова» для 2 класу (Н 90) і (Н 91), посібник «Навчання дітей з порушеннями слуху», у якому враховано особливості білінгвального підходу з використанням жестової мови.

Таким чином, українська жестова мова представлена на методологічно-концептуальному, теоретичному, практичному рівнях сучасного наукового знання, розвивається у різних напрямках, представлена у дослідженнях сучасних науковців.

Список використаних джерел.

1. Збірка програм з вивчення української жестової мови. С. Кульбіда, І. Чепчина, Н. Адамюк, Н. Іванюшева. *Програмно-методичний комплекс*. Київ: Поліграфічний центр УТОГ, 2008. 328 с.
2. Кульбіда С.В. (2019). Лінгводидактичні засади вивчення української жестової мови: *монографія*. Київ: Інтерсервіс, 2019. 238 с.
3. Навчання дітей із порушеннями слуху: навчально-методичний посібник. Литовченко С.В., Таранченко О. М., Кульбіда С. В., Федоренко О. Ф., Жук В. В., Литвинова В. В. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.
4. Науково-методичне забезпечення реалізації концепції Нової української школи та державного стандарту для дітей з особливими освітніми потребами: зб. статей обласного науково-методичного семінару 4 березня 2019 року / упоряд. Гудзенко Н.Г., Кульбіда С.В. Київ: Інтерсервіс, 2019. 130 с.
5. Кульбіда С.В. (2008). Українська жестова мова. Енциклопедія освіти АПН У; гол. ред. ВГ Кремень. К.: Юрінком інтер, 928-929.

Кульбіда С.В. (2020). Про українську жестову мову. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю: «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (10-11 квітня 2020 р.) / [гол. ред. Демченко І.І.]. Умань: ВПЦ «Візаві», 2020 р. Вип. VI. С.14-17. Режим доступу <https://mail.google.com/mail>

6. Bondar V. (2004). Special education for disabled people in Ukraine: Innovation and experiments. *Modern trends of special education development (Canada-Ukraine experience)*.